

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ต่อหน่วยการเรียนรู้วิชา
ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด

**A Study of Learning Achievement in Learning Unit of
Rattanakosin Era History of Matthayomsuksa 3
Using the Historical Method and Mind Mapping**

ณัทรชตา ธารินทร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Nattharatta Tharin

Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: aimnarak@hotmail.com

*****

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) โดยใช้รูปแบบ One Group Pre-test & Post-test Design มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด และ 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 239 คน 8 ห้องเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) โดยวิธีการจับฉลาก จำนวน 1 ห้องเรียน ได้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/6 จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด มีค่าการประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้มีคุณภาพดีมาก มีค่าเท่ากับ 4.61 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้

---

*วันที่รับบทความ: 6 เมษายน 2563; วันแก้ไขบทความ 28 เมษายน 2563; วันตอบรับบทความ: 29 เมษายน 2563

Received: April 6, 2020; Revised: April 28, 2020; Accepted: April 29, 2020

หน่วยการเรียนรู้ วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 แบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ค่าความยากง่ายรายข้อระหว่าง 0.50-0.75 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อระหว่าง 0.25-0.63 และมีค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับเท่ากับ 0.92 และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบค่าที (t-test Independent Group)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ผลความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เฉลี่ย 4.45

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน; หน่วยการเรียนรู้; วิธีการทางประวัติศาสตร์; ผังความคิด

Abstracts

This experimental research aimed to 1) compare the learning achievement in the learning unit of Rattakosin Era History of Matthayomsuksa 3 students before and after the use of the historical method and mind mapping and 2) study the satisfaction of Matthayomsuksa 3 students who studied with historical method and mind mapping. The population used in this research were 239 Matthayomsuksa 3 students/ 8 classes who studied in semester 1/2020 in The Demonstration School of Ramkhamhaeng University (Secondary School). The sample were selected by simple random sampling method, which were 40 students in Matthayomsuksa 3/6 by doing draw lots. The One Group pretest-posttest design was used in this research. The research instruments were consisted of 1) learning plan of Rattanakosin Era History subject in Matthayomsuksa 3 level using the historical method and mind mapping, which the consistency index value (IOC) was very high at 4.61. 2) The 30 questions multiple-choice history test, each question with 4 choices, in Rattanakosin Era subject in Matthayomsuksa 3 level. The IOC level was between 0.67-1.00. Additionally, the difficulty level, discrimination level, confidence interval level were 0.50-0.75, 0.25-0.63, 0.92. 3) The questionnaire of Matthayomsuksa 3 students satisfaction towards using the historical method and mind mapping, which IOC level was 0.67-1.00. The

data were analyzed in terms of mean, standard deviation and t-test independent Group.

The research results found as follow:

1. The post-learning achievements in Rattanakosin Era history subject of Matthayomsuksa 3 students using historical method and mind mapping were significantly higher than pre-learning at the 0.01 level.
2. The students satisfaction toward using historical method and mind mapping was significantly high with the mean being 4.45.

Keywords: Academic achievement; Learning unit; Historical methods; Mind map

บทนำ

การศึกษาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะ การศึกษาจะช่วยพัฒนาให้คนมีคุณภาพ เป็นพลเมืองดี มีความรู้ความสามารถในการดำเนิน ชีวิต และแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ แต่ในสภาพปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้เยาวชนของชาติให้ความสนใจ ต่อวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเป็นมาของชนชาติไทยน้อยลง สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงเป็นห่วงประวัติศาสตร์ไทยว่า อยากให้เยาวชนไทย เกิดความรักและความภูมิใจในชาติไทยให้มากขึ้นโดยเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการปลูกฝังให้ รักและหวงแหนในแผ่นดิน และทรงมีแนวพระราชดำริให้กระทรวงศึกษาธิการอย่าละเลย ประวัติศาสตร์ และความเป็นไทย ด้วยเหตุนี้กระทรวงศึกษาธิการจึงให้เร่งปรับปรุง หลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น โดยกำหนดให้สถานศึกษาเน้นการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย โดยให้นักเรียนทุกคนที่เริ่มเข้าศึกษาในปีการศึกษา 2543 ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพิ่มอีก 1 วิชา ในกลุ่มวิชาบังคับเลือกและเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2551 รัฐบาลได้กำหนดให้ทุกโรงเรียนสอนวิชา ประวัติศาสตร์อย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 คาบ จากนั้นมาสาระการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ จึงเป็นวิชาพื้นฐาน 1 รายวิชา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยให้ความสำคัญกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดสาระและ มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มา

วิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551 : 5-13)

ประวัติศาสตร์ทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ศึกษาประสบการณ์ทั้งที่เป็นความสำเร็จ และความล้มเหลวเพื่อเป็นเครื่องตัดสินใจในการดำเนินการต่อไปในอนาคต ประวัติศาสตร์จึงมีส่วนช่วยให้คนในสังคมหนึ่งรู้สึกรู้สีกว่าได้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน มีอัตลักษณ์ของความเป็นชาติ และความหวงแหนอิสรภาพ อย่างไรก็ตาม การที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และชี้ให้เห็นพัฒนาการของมนุษยชาติ ตามช่วงของเวลาต่าง ๆ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจอารยธรรมของมนุษย์ เข้าใจความเหมือน และความแตกต่างของผู้คนในแต่ละพื้นที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 1)

สำหรับวิชาประวัติศาสตร์ เป็นวิชาหนึ่งของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาที่มีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นรากฐานของวิชาการทุกสาขา และเป็นวิชาที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดี อันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เนื้อหาวิชาเกี่ยวข้องกับสมาชิกในสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถรักษาอารยธรรมของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษา ที่เน้นให้ผู้เรียนตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมรดกทางวัฒนธรรมไทยยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรม และคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่น และประเทศชาติ มีความภูมิใจใน ความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ บทเรียนของประวัติศาสตร์มีประโยชน์ อย่างยิ่งต่อการตัดสินใจในการแก้ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองในปัจจุบัน ตลอดจนเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาและอารยธรรมของชนชาติอื่นๆ ที่จะช่วยให้รักสัมพันธ์ไมตรี กับชนชาตินั้นๆ และอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างสันติ (พรกมล จันทรี, 2562 : 2)

จะเห็นได้ว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่มีคุณค่า มีหลักธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ และมีประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการแก้ปัญหาในปัจจุบันได้ ดังนั้นการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้นั้น จะต้องอาศัยครูผู้สอนเป็นกำลังสำคัญ ผู้สอนจะต้องเปลี่ยนการสอนจากวิธีเดิมที่สอนแบบบรรยาย มาเป็นการสอนวิธีต่างๆ สอดคล้องกับพรกมล จันทรี (2562 : 3) ที่กล่าวว่า “...ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ผู้สอนไม่ควรทำตนเป็นแหล่งข้อมูลที่ให้นักเรียนมาศึกษาหาความรู้เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพื่อฝึกให้นักเรียนหาข้อเท็จจริงจากแหล่งต่าง ๆ เท่าที่มี เพราะแนวทางของ

หลักสูตรได้เปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้บอกเป็นผู้ชี้แนะ ฉะนั้นการเรียนการสอนแทนที่ครูจะเล่าประวัติศาสตร์ให้ฟังอย่างเดียว ครูจะต้องเปลี่ยนให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เช่น ตำราต่างๆ จากผู้รู้ รวมทั้งแหล่งข้อมูล อื่นๆ เพื่อฝึกให้นักเรียนได้รู้จักแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วิจารณ์เมื่อจบการศึกษา ไปแล้ว และเป็นเครื่องมือเป็นอย่างดีในการฝึกนิสัยให้รู้จักหาความรู้...”

ซึ่งวิธีการจัดการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ เช่น วิธีการสืบเสาะหาความรู้ วิธีการทางประวัติศาสตร์ วิธีการวิจัย วิธีการกลุ่ม วิธีการใช้ผังความคิด และการสอนแบบโครงงาน เป็นต้น วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นวิธีที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ มากที่สุด เนื่องจากมีความสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติวิชา และเป็นหลักพื้นฐานของนักประวัติศาสตร์ในการค้นคว้าหาความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ เน้นให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ 3 ด้าน ได้แก่ การวิเคราะห์ความสำคัญ คือ การแยกแยะว่าอะไรสำคัญหรือจำเป็น หรือมีบทบาทมากที่สุด สิ่งใดเป็นเหตุ สิ่งใดเป็นผล การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เพื่อค้นหาว่าความสำคัญย่อยๆ ของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ นั้นเกี่ยวพันกันอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร และการวิเคราะห์หลักการ เป็นการค้นหาโครงสร้าง และระบบของวัตถุสิ่งของ เรื่องราว และการกระทำต่างๆ ว่าสิ่งเหล่านั้น รวมกันจนดำรงสภาพนั้นอยู่ได้เนื่องจากอะไร (เสนห์ ฉวยกระโทก, 2556 : 2-3)

ผังความคิด หรือ Mind Map เป็นวิธีการฟื้นฟูความจำทุกเรื่องที่เราคิด นึกคิด ออกมา การทำผังความคิดนั้นเป็นการเขียนโครงสร้างของเนื้อหาไปพร้อมๆ กับการอ่าน หนังสือ แต่ถ้าจะให้ดีต้องลงมือเขียนในตอนท้ายของการศึกษา โดยเริ่มต้นด้วย แก่นความรู้ เป็นภาพกลางที่สำคัญที่สุด แล้วจึงแตกกิ่งก้านแขนงออกมาเป็นความคิดรองลงมาเป็นอันดับ 2 และ 3 ตามหัวข้อเรื่อง หรือตามข้อบทลดหลั่นกันไป ข้อดีของการเขียนผังความคิดนั้น สามารถพัฒนาสมองได้ดีทั้งซีกซ้ายและซีกขวา ช่วยให้เรื่องยุ่งยากสับสนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน สามารถจัดลำดับความสำคัญของข้อมูล และช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์ และประมวลสิ่งที่เรียนรู้มาให้เป็นระบบระเบียบและเข้าใจง่าย (ธัญญา ผลอนันต์, 2551 : 121)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ ในระดับชั้นมัธยมศึกษา จึงสนใจศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ต่อหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์

รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด เพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) โดยใช้รูปแบบ One Group Pre-test & Post-test Design ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 239 คน 8 ห้องเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) โดยวิธีการจับฉลาก จำนวน 1 ห้องเรียน ได้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/6 จำนวน 40 คน

การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

1. ผู้วิจัยขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลต่อผู้อำนวยการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขออนุญาตในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง
2. ผู้วิจัยทำการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง (Pretest) ก่อนทดลอง
3. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วย การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ใช้เวลาทดลอง 6 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง
4. เมื่อดำเนินการทดลองครบ 6 แผน ผู้วิจัยทำการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง (Posttest) หลังเสร็จสิ้นการทดลอง โดยใช้แบบทดสอบชุดเดียวกันกับที่ใช้ในการทดสอบครั้งก่อนทดลอง

5. เมื่อเสร็จสิ้นการทดลองให้นักเรียนตอบแบบประเมินความพึงพอใจหลังเรียน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด

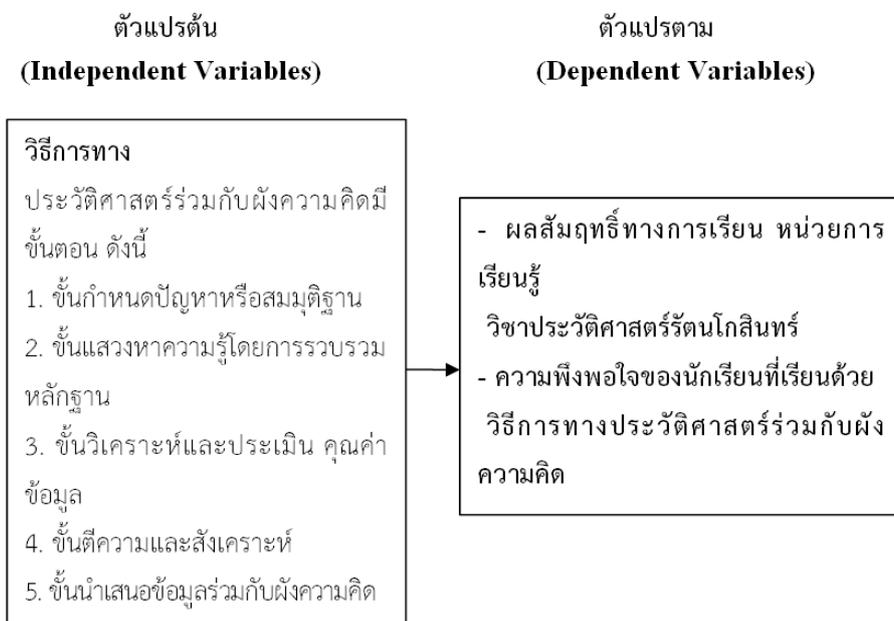
6. นำข้อมูลที่ได้จากการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มาตรวจให้คะแนน และนำไป ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ผลเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ก่อนและหลังเรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ร่วมผังความคิด ด้วยการทดสอบค่าที (t-test Independent Group)

2. วิเคราะห์ผลความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมผังความคิด โดยการ หา ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่อหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับ ผังความคิด ผลการวิจัยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ผลการเรียนเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วยการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการเรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 21.65 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 25.67 โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด นักเรียนมีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดลำดับแรก คือ นักเรียนมีความรู้สึกกว่าวิธีสอนนี้จะทำให้การเรียนมีการจำเนื้อหาง่ายขึ้น เพราะมีการสอนที่ใช้ผังความคิด รองลงมา นักเรียนมีความรู้สึกกว่าวิธีสอนนี้ ช่วยให้ทำงานได้อย่างมีระบบและรอบคอบและอยู่ในระดับมาก 8 ข้อ คือ วิธีสอนนี้ทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ดี รองลงมา วิธีสอนนี้ช่วยให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนต้องการเรียนด้วยวิธีการสอนแบบนี้อีก วิธีสอนนี้ช่วยให้บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นกันเอง วิธีสอนนี้ช่วยให้นักเรียนเรียนด้วยความสนุกสนาน วิธีสอนนี้น่าสนใจทำให้นักเรียนอยากเข้าเรียนและเข้าร่วมกิจกรรม วิธีสอนนี้ทำให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับเพื่อน และวิธีสอนนี้ช่วยให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข

การศึกษาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะ การศึกษาจะช่วยพัฒนาให้คนมีคุณภาพ เป็นพลเมืองดี มีความรู้ความสามารถใน การดำเนินชีวิต และแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ ในการเรียนการสอนมีวิธีการจัดการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ เช่น วิธีการสืบเสาะหาความรู้ วิธีการทางประวัติศาสตร์ วิธีการวิจัย วิธีการกลุ่ม วิธีการใช้ผังความคิด และการสอนแบบโครงงาน เป็นต้น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ การแยกแยะว่าอะไร สำคัญหรือจำเป็น หรือมีบทบาทมากที่สุด สิ่งใดเป็นเหตุ สิ่งใดเป็นผล การวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ เพื่อค้นหาว่าความสำคัญย่อยๆ ของเรื่องราว หรือเหตุการณ์นั้นเกี่ยวพันกัน อย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร และการวิเคราะห์หลักการ เป็นการค้นหา โครงสร้าง และระบบของเนื้อหา

แผนผังความคิด (Mind Map) การทำผังความคิดนั้น เป็นการเขียนโครงสร้างของ เนื้อหาไปพร้อมๆ กับการอ่านหนังสือ และต้องลงมือเขียนในตอนท้ายของการศึกษา การ เขียนผังความคิดนั้นสามารถพัฒนาสมองได้ดี มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จัดลำดับ ความสำคัญของข้อมูล และช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์ และประมวลสิ่งที่ เรียนรู้มาให้เป็นระบบระเบียบและเข้าใจง่าย

การเรียนการสอนด้วยวิธีแผนผังความคิด นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ เหตุการณ์และปัญหาที่เราต้องเผชิญอยู่ได้เป็นอย่างดี ประโยชน์ต่อการเรียน การเตรียมสอบ เราใช้แผนผังความคิดนำมารวมเป็น Master Mind Map ซึ่งจะทำให้การสอบง่ายมากขึ้นไป อีก แผนผังความคิดจำง่าย และทำให้เราได้เรียนอย่างสนุกสนานอีกด้วย มีความน่าสนใจ มีความสนุกสนาน ความรวดเร็ว สีสัน ภาพสวยงาม จึงช่วยสร้างสมาธิให้เรา และมีแรงจูงใจใน การเรียน และทำให้นักเรียนแก้ไข้ปัญหา การวิเคราะห์ การตัดสินใจ เพราะได้เรียนรู้มุมมอง ต่างๆ และข้อเท็จจริง จะมีความรู้รอบด้านในแผนผังความคิด ก็จะช่วยให้การวิเคราะห์ และประเมินหาทางเลือกที่ดีที่สุด ทำให้เราเห็นภาพรวมได้ด้วยการมองปราดเดียว จำได้และ เข้าใจในเรื่องที่นักเรียนศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่อหน่วยการเรียนรู้วิชา ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ร่วมกับผังความคิด สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการเรียนเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหน่วยการเรียนรู้วิชา ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการเรียน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 21.65 และคะแนนเฉลี่ยหลัง

เรียนของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 25.67 โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากหลายประการ คือ

ประการแรก การเรียนโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ช่วยให้นักเรียนมีวิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นขั้นตอน ที่นำมาใช้ศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้มีความถูกต้อง เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีวิธีการทางประวัติศาสตร์ ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนปัญหาหรือสมมุติฐาน 2) ขั้นตอนแสวงหาความรู้ โดยการรวบรวมหลักฐาน 3) ขั้นตอนวิเคราะห์และประเมินคุณค่าข้อมูล 4) ขั้นตอนตีความและสังเคราะห์ และ 5) ขั้นนำเสนอข้อมูลร่วมกับผังความคิด เนื้อหาในบทเรียน การเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่เลือกนำมาใช้ในการสอน โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ช่วยในการทำความเข้าใจเรื่องที่เรียน เนื่องจากเนื้อหาประวัติศาสตร์มีความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้ วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีความเข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง สามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นและเข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย จึงทำให้นักเรียนวิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีเหตุผลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับแนวคิดของเสนห์ นวยกระโทก (2556 : 16) กล่าวว่า วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ขั้นตอนในการแสวงหาความรู้ ความจริง ทางประวัติศาสตร์ อย่างมีขั้นตอนที่เป็นระบบ โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ สรุปลงข้อสรุปใหม่ตามข้อเท็จจริง มีความน่าเชื่อถือ สามารถพิสูจน์ และตรวจสอบข้อมูลได้ มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ ขั้นตอนกำหนดปัญหาและตั้งสมมุติฐาน ขั้นรวบรวมและคัดเลือกหลักฐาน ขั้นประเมินคุณค่าหลักฐาน ขั้นวิเคราะห์ตีความขั้นสังเคราะห์ข้อมูล และ ขั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และสอดคล้องกับแนวคิดของสุคนธ์ สินธพานนท์ (2550 : 172) กล่าวว่า วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ขั้นตอนหรือกระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ที่นักประวัติศาสตร์ หรือผู้ฝึกฝนทางประวัติศาสตร์ใช้เพื่อศึกษาค้นคว้า และเรียบเรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานข้อมูลที่ เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน เพื่อให้มีการพิสูจน์ข้อมูลให้ชัดเจนถูกต้อง ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยของเพลินจิตร์ โพธิ์กระจ่าง (2554 : ก) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทักษะการทำงานกลุ่มและ ความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เน้นผลสัมฤทธิ์กับการจัดการเรียนรู้แบบ ปกติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 โรงเรียนโยธินบูรณะ จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นผลสัมฤทธิ์ จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุมที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติ จำนวน 40 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นผลสัมฤทธิ์ มี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการทำงานกลุ่ม และความพึงพอใจในการเรียนวิชาสังคม ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

ประการที่สอง การสร้างผังความคิดช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างแจ่มแจ้ง และเป็น การเรียนรู้ที่มีความเข้าใจ การสร้างแผนผังความคิดช่วยในการแสดงความสัมพันธ์ของ เนื้อหาหลัก เนื้อหารองของเรื่องที่นักเรียนได้เรียนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ทำให้นักเรียน สามารถทำความเข้าใจเรื่องที่เรียนได้เป็นอย่างดี และการสร้างแผนผังความคิดเป็นการเน้น ใจความสำคัญ รายละเอียดจากเนื้อเรื่องที่เรียนได้เรียนมาสร้างแผนผังความคิด ซึ่งทำให้นักเรียนมี ความเข้าใจในเนื้อเรื่อง ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Buzen, Tony and Barry Buzan. (1997 : 59) ได้ให้ความหมายของแผนที่ความคิดไว้ว่า แผนที่ความคิดเป็นแผนผัง หรือแผนภาพที่แสดงออกของการคิดรอบทิศทาง ซึ่งเป็นลักษณะการทำงานที่ตามธรรมชาติ ของสมองมนุษย์ และเป็นเทคนิคการแสดงออกด้วยภาพที่มีพลัง นำไปสู่กุญแจสากลที่จะใช้ ไขประตูไปสู่ศักยภาพของสมอง แผนที่ความคิดนำไปประยุกต์ใช้ได้กับแง่มุมของชีวิต ซึ่งทำ ให้การเรียนรู้ได้รับการพัฒนาและเกิดความคิดที่ชัดเจนขึ้นจะนำไปสู่การพัฒนาการกระทำ ต่างๆ ของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง คุณลักษณะสำคัญของแผนที่ความคิดไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) หัวเรื่องที่สนใจจะถูกสร้างขึ้นตรงกลางของแผนภาพ 2) ใจความหลักของหัว เรื่องจะอยู่รอบหัวข้อซึ่งอยู่ตรงกลางออกไปทุกทิศทาง ซึ่งเปรียบเสมือนกิ่งก้านของต้นไม้ที่ แตกแขนงออกมา 3) กิ่งก้านที่แตกแขนงออกมาประกอบด้วยภาพหรือคำสำคัญที่เขียนบน เส้นที่โยงกัน ส่วนของคำอื่นๆ ที่มีความสำคัญรองลงมาจะถูกเขียนบนกิ่งก้านที่แตกออกใน ลำดับต่อไป และ 4) กิ่งก้านจะถูกเชื่อมโยงกันในลักษณะที่แตกต่างกันตามตำแหน่งและ ความสำคัญของประเด็นต่างๆ สอดคล้องกับ รุจิเรข จันปิติ (2553 : ก) ได้ศึกษาเรื่อง

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านทักษะการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนศรีกระนวนวิทยาคม โดยใช้แผนผังความคิด ผลการศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนผังความคิดสามารถพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 53 คน โดยนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ด้าน การทักษะการเขียนภาษาอังกฤษผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 92.45 2. จากการศึกษาผลความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด นักเรียนมีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 อาจด้วยเหตุผลดังนี้

การสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด ให้ได้มาตรฐานอย่างมีระบบตามแบบประมาณค่า (Likert Scale) ชนิด 5 ระดับ ที่มีระดับความพึงพอใจ ตั้งแต่ต่ำที่สุดไปถึงมากที่สุด ให้มีข้อความ 10 ข้อ โดยให้ข้อความที่มีความหมายในเชิงทางบวก ที่เหมาะสม และปรับปรุงความเหมาะสมของการใช้ภาษาของข้อความให้อ่านเข้าใจง่าย แล้วนำไปตรวจสอบคุณภาพของข้อความทั้งฉบับกับผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน แล้วตรวจสอบความถูกต้องทั้งหมดก่อนนำไปใช้ทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง ได้ผลคะแนนเฉลี่ยของ ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด มีข้อความที่ได้คะแนนเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.50 มีข้อความว่า นักเรียนมีความรู้สึกว่าวิธีสอนนี้จะทำให้การเรียนมีการจำเนื้อหาง่ายขึ้น เพราะมีการสอนที่ใช้ผังความคิด และนักเรียนมีความรู้สึกว่าวิธีสอนนี้ ช่วยให้ทำงานได้อย่างมีระบบและรอบคอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของไอสว ฟักขาว (2542 : 161) ได้ให้ความหมายของแผนผังความคิดไว้ว่า เป็นแผนผัง หรือแผนภาพที่แสดงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอด (Concept) ที่เริ่มจากมโนทัศน์หลัก (Man Concepts) ซึ่งทำหน้าที่เป็นชื่อเรื่อง แล้วแตกแขนงไปสู่มโนทัศน์รองและมโนทัศน์ย่อยๆ กระจายออกไปโดยรอบคล้ายลักษณะของเซลล์สมองซึ่งจะทำให้เกิดภาพแห่งการเชื่อมโยงขององค์ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียดลออทุกแง่มุม แผนที่ความคิด (Mind Map) เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่ใช้ในการช่วยผู้เรียนในการเชื่อมโยงสารสนเทศต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งระหว่างความคิดหลัก ความคิดรอง และความคิดย่อยที่เกี่ยวข้องให้เห็นเป็นรูปธรรมในลักษณะแผนภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 อาจารย์ผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถจำแนกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยผังความคิดไปประยุกต์ใช้กับเนื้อหาอื่นและ กิจกรรมการเรียนรู้ได้ทุกกลุ่มสาระ เพราะเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนเรียนรู้ครอบคลุมทางด้าน เนื้อหา และสรุปความคิดรวบยอดของเรื่องที่เรียนรู้ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทำให้นักเรียนไม่เบื่อ

1.2 การเรียนโดยใช้ผังความคิดเป็นการสร้างองค์ความรู้วิชาหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยความเข้าใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายขั้นตอน

1.3 การจัดการเรียนแบบกลุ่มผู้วิจัยควรให้นักเรียนจัดกลุ่ม โดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล และยังเป็นส่งเสริมประชาธิปไตยในห้องเรียนได้ด้วย

1.4 จากข้อสังเกตจากการตรวจผลงานของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการทาง ประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด พบว่า นักเรียนเข้าใจวิธีการเรียนรู้ด้วยการสร้าง ผังความคิด และเห็นว่าเป็นวิธีที่เป็นประโยชน์ สำหรับเข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น การสะท้อน ความรู้จากกิจกรรม การนำเสนอผลงานด้วยผังความคิด ซึ่งได้ศึกษา ค้นคว้า และลงมือปฏิบัติ สิ่งที่ได้ทำให้เกิดการสะท้อนความรู้และผู้สอนสามารถนำไปปรับกระบวนการสอนได้ ในครั้งต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษา ทดลองใช้วิธีการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับ ผังความคิด ว่ามีผลดีต่อนักเรียนกลุ่มใดมากที่สุด เช่น กลุ่มอ่อน กลุ่มปานกลาง กลุ่มเก่ง เพื่อ ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ในการเรียน เพื่อความเข้าใจของนักเรียนให้มากที่สุด

2.2 ควรมีการศึกษาทดลองใช้ การสอนด้วยวิธีการผังความคิดในรายวิชาอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบความสามารถของผู้เรียนในระดับต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

- ธัญญา ผลอนันต์. (2551). *ใช้หัวคิด/Use Your Head*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ขวัญข้าว94.
- พรกมล จันทรีย์. (2562). ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เพลินจิตร โพธิ์กระจ่าง. (2554). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทักษะการทำงานกลุ่มและความพึงพอใจในวิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นผลสัมฤทธิ์กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต หลักสูตรและการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รุจิเรข จันบดี. (2553). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านทักษะการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนศรีกระนวนวิทยาคม โดยใช้แผนผังความคิด. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *Curriculum issues 2010 เอกสารเพื่อประชาสัมพันธ์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2550). *สุดยอดวิธีการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- เสนห์ ฉวยกระโทก. (2556). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ และความสามารถในหารคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จากการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผังความคิด. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ไสว พักขาว. (2542). *การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร: เอ็มพันธ์.
- Buzen, Tony and Barry Buzan. (1997). *The mind map book : Radiant thinking*. London: BBC Book.